

Hitel és hit

Tanulmányok Halmos Károly tiszteletére

Szerkesztette:

BOLGÁR DÁNIEL • KOLOH GÁBOR • KULCSÁR BEÁTA

A kötet alapját a *Költség és költészet. Konferencia a 65 éves Halmos Károly tiszteletére* című konferencia előadásai képezték.

Időpont: 2020. február 28.

Helyszín: Budapest, ELTE BTK Történelmi Intézet Szekfű Gyula Könyvtára

Rendező: ELTE BTK Gazdaság- és Társadalomtörténelmi Tanszék, 1088 Budapest, Múzeum krt. 6–8.

A kötet az ELTE BTK Tématerületi Kiválósági Pályázat, Közösségépítés: család és nemzet, hagyomány és innováció kutatócsoport támogatásával készült.

A borítón lévő kép a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

© Szerzők, Szerkesztők, 2022

© L'Harmattan Kiadó, 2022

ISBN 978-963-414-903-3

ISSN 2732-1959

A kiadásért felel a L'Harmattan Kiadó igazgatója.

A kötet megrendelhető, illetve kedvezménnyel megvásárolható:

L'Harmattan Könyvesbolt

1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.

Tel.: +36-1-267-5979

www.harmattan.hu

TARTALOM

Szívós Erika: Előszó	9
----------------------------	---

HISTORIOGRÁFIA

Kövér György: Egy diszkrét Pach-revizió	15
Madarász Aladár: Posztót borért. Töredékek egy „nem triviális, de igaz” közgazdasági doktrína történetéből (Divatjamúlt tantörténet)	27
Diószegi-Szöcs Máté: Korszerűtlen történelem. Történelemoktatás a középiskolában	61

GAZDASÁGTÖRTÉNET

Kovács Kristóf Lajos: Egy tizenkilencedik századi öltönyvarrónő vallomása Szandrovits Rozália és a nők váltóképesége 1869-ben	71
Somorjai Szabolcs: A nyomdász, könyves és lapkiadó Wodianerek családi kapitalizmusa	89
Pogány Ágnes: Egy csödeset utóélete. A Molinum Malomipari Rt. megalakulása ...	107

TÁRSADALOMTÖRTÉNET

Magos Gergely: Az Apostol gyógyszertár története (1893–1950)	125
Papp Barbara: Érettségiző lányok továbbtanulási tervei a Horthy-korszakban.....	147
Balogh-Ebner Márton: Lakások magántulajdonban Budán, 1945 után	161

ÉLMÉNYTÖRTÉNET

Bolgár Dániel: A beilleszkedéstől a térfoglalásig. A zsidókérdés-vita történetének vázlata	187
Bodovics Éva: „Egész pályám oda van és máshoz fogni nem tudok”. A miskolci kereskedők és iparosok helyzete az 1878. évi árvíz után – adalék a történeti katasztrófák gazdasági vizsgálatához	203
Detre Katalin: Az egyéni és a kollektív autonómiaörekvések szerepe a magyar mozdulatművészetben	225
Kulcsár Beáta: Impériumváltás-élmények reprezentációi naplókban és visszaemlékezésekben	251

Szerzőink	275
-----------------	-----

AZ APOSTOL GYÓGYSZERTÁR TÖRTÉNETE (1893–1950)¹

MAGOS GERGELY

Már csak múlt időben beszélhetünk a Budapesten, a József körúton álló egykori Apostol gyógyszertárról, mely 128 év után, 2021-ben végleg bezárt. A gyógyszertár hőskorának és a benne dolgozó gyógyszerészek történetének elmesélése egyfajta mementó, tisztelgés is az intézmény előtt is, melynek műemlék bútorzatát 2016-ban a nagyközönség is megcsodálhatta a „Budapest 100” rendezvény keretében.

Előzmények

Pest, Buda és Óbuda egyesítését követően rohamos ütemben növekedett a főváros lakossága. Az első világháborúig csaknem megnégyszereződött a népesség száma. 1869-ben 280 ezer, 1890-ben viszont már 505 ezer volt az időközben egyesített főváros lélekszáma. A népesség növekedése a pesti oldalon volt dinamikusabb, ahol ekkor 400 ezer fő lakott. Mindez szükségessé tette az egészségügyi ellátórendszer folyamatos fejlesztését is, így a gyógyszertárak száma is dinamikusan emelkedett: 1868-ban 23, 1894-ben pedig már 57 patika működött a fővárosban (ebből a pesti oldalon 44).²

A gyógyszertárak felállításának engedélyezése a belügyminiszter diszkrécionális joga volt.³ Az úgynevezett koncessziós rendszer célja az volt, hogy megakadályozza a gyógyszertárak számának indokoltalan növekedését, és ezáltal a gyógyszerészek elszegényedését, ugyanakkor biztosítsa az ország minden területén a megfelelő szintű és színvonalú ellátást. Az 1876. évi közegészségügyi törvény értelmében a belügyminiszter csak akkor tagadhatta meg az új gyógyszertár felállítását, amennyiben úgy látta, hogy „új gyógyszertár elannyira felesleges, miszerint az ily úton megszorodott gyógyszertárak fennállását veszélyeztetné”. A rendelkezés ugyanakkor semmilyen

¹ A tanulmány A professzionalizáció története. Magyarország a 19–20. században európai kontextusban című NKFIH (sz. 132451) projekt keretében készült. A konferencián elhangzott, *A magyarországi gyógyszerészet szovjetizálása* című előadás szerkesztett változata („Fehér köpeny” és „guruló gyógyszerész”. *A magyar gyógyszerészet szovjetizálása*) időközben megjelent a *Replika* 2021/119–120. számában.

² *Gyógyszerészek naptára 1868. évre; Gyógyszerészi zsebnaptár az 1894. évre.*

³ A gyógyszertárak felállítását az 1876. évi XIV. tc., valamint az 22.370/1883. BM sz. rendelet szabályozta.

formális kritériumot (például lakosságszám) nem szabott meg, így tulajdonképpen a belügyminiszter belátására volt bízva annak a megítélése, hogy az új gyógyszerár szükséges-e, és a többi gyógyszerész megélhetése biztosított-e. Új gyógyszerár felállítását a törvényhatóságok vagy a gyógyszerészek is kezdeményezhették, de a patika létrehozásáról, valamint a gyógyszerész személyéről szóló döntést – a tisztí orvosok és a törvényhatóság véleményének meghallgatását követően – a belügyminiszter hozta meg.

Nem mindenki értett ugyanakkor egyet a piacra lépés ily módon történő korlátozásával, és többen sürgették a szabadpiaci elvek érvényesítését, mai szóval élve a gyógyszerárnyitítás liberalizálását. Ez utóbbiak közé tartozott Hieronymi Károly belügyminiszter is,⁴ aki kijelentette, hogy „ahányszor csak indokát találja annak, hogy gyógyszerár létesíttessék, engedélyezi azt”.⁵ A patikák számának korlátozásában érdekelt gyógyszerártulajdonosokkal emiatt komoly konfliktusa alakult ki. Hieronymi rövid, három évnyi belügyminiszteri ténykedése alatt (1892–1895) csak Budapesten nagyjából 20 új gyógyszerárt engedélyezett.

Amikor 1891-ben felmerült, hogy a Népszínház utcában egy új patikát kellene nyitni, már hét patika működött a VIII. kerületben,⁶ továbbá két-két patika a Kerepesi út VII. kerületi és az Üllői út IX. kerületi oldalán. Az újabb gyógyszerár megnyitásának ötlete természetesen éles tiltakozást váltott ki a meglévő gyógyszerárak tulajdonosai részéről, akik forgalmukat és ezáltal anyagi érdekeiket látták veszélyeztetve.⁷

Miután a főváros törvényhatósági bizottsága támogatólag terjesztette fel az új gyógyszerár megnyitásának kérelmét a belügyminiszterhez, Filó János, a Mátyás-téri Szent Keresztély patika tulajdonosa levélben tiltakozott a törvényhatóságnál és a minisztériumnál is.⁸ Filó felhívta rá a figyelmet, hogy amennyiben „a főváros törvényhatósága véleményezése alapján a Népszínház utcában egy új gyógyszerár beállítása engedélyeztetnék, az tönkremenetelemmel lenne egyenlő és hasonló sorsban részesülnék mint jelenleg egy fővárosi gyógytár, melyre bírói zár elrendelitetett”.

Paksy Béla gyógyszerész polgármesterhez írott levelében egyenesen „a va-gyonbiztonság elleni merényletnek” nevezte, hogy a főváros támogatta új

⁴ Kempler 1984: 78.

⁵ A gyógyszerészet a képviselőház pénzügyi bizottságában. *Gyógyszerési Hetilap*, 1894. október 28.

⁶ Múzeum krt. 18. (tulajdonos: Kriegner György), Sándor tér 8. (ma Guttenberg tér, Hazslinszky Károly), Mária Terézia tér 11. (ma Horváth Mihály tér, Szkalla Antal), Illés utca 17. (Blaschnek Rezső), Mátyás tér 2. (Filó János), Kerepesi út 43. (Molnár Nándor), Üllői úti Közkórház (Pintér Pál).

⁷ Az Apostol gyógyszerár megnyitására vonatkozó iratokat lásd: BFL IV.1409.b-28726-1893; BFL IV.1409.b-19183-1893; BFL IV.1409.b-16009-1893; BFL IV.1409.b-11898-1893; BFL IV.1409.b-9170-1893

⁸ Filó János (1852–1917) befolyásos gyógyszerész volt, egy időben a Budapesti Gyógyszerész Testület alelnöke, majd elnöke volt, tagja volt továbbá a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület igazgatótanácsának, valamint a fővárosi törvényhatósági bizottságnak is.

gyógyszertárak felállítását. A patikajog elnyerésében bízó gyógyszerészek azonban kitartóan ostromolták a belügyminisztériumot. 1891 és 1893 között több kérvényt is eljuttattak a kormányzathoz immáron a Népszínház utca mellett a Rákóczi térre és a József körútra is kérve újabb patikák nyitásának engedélyezését. A szokásos eljárás szerint azonban az engedély kiadása előtt meg kellett azt is vizsgálni, hogy a többi gyógyszerár bevétele hogyan alakult az elmúlt időszakban, mennyiben veszélyeztetné a már meglévő patikák forgalmát az új gyógyszerár. Amennyiben hitelt lehet adni a tisztí főorvos által 1892-ben és 1893-ban készült jelentésnek és a hozzá csatolt kimutatásoknak, a gyógyszerárak éves forgalma szerény megélhetést biztosított a tulajdonosoknak. (1. táblázat)

Év	Szent Keresztély Mátyás tér 2. (tulajdonos: Filó János; alapítás éve: 1882)	Szent László Sándor tér 8. (Hazslinszky Károly; 1884)	Csillag Kerepesi út 43. (Molnár Nándor; 1873)	Szent József Mária Terézia tér 11. (Szkalla Antal; 1854)
1887	1121	328	2119	1060
1888	898	462	2049	1428
1889	804	816	2990	100
1890	936	1510	2065	722
1891	1020	912	2179	502

1. táblázat: A kerületi gyógyszerárak évi tisztá jövedelme (Ft)

Forrás: BFL IV.1409.b-9170-1893

A Filó János tulajdonában álló Szent Keresztély gyógyszerár éves kimutatásai alapján kis túlzással azt állíthatjuk, hogy a gyógyszerár tulajdonosának bevételei még egy nagyon szerény középosztályi jövedelmet is alig biztosítottak. Tekintve, hogy a személyzeti költségeknél csak az alkalmazottak bérköltségeit tüntették fel, a tulajdonos bevétele a gyógyszerár tisztá jövedelme volt. (2. táblázat) Ez a Szent Keresztély esetén évi 804–1121 forint között mozgott, ami az állami alkalmazásban álló tisztviselők legalsó fizetési fokozatainak felelt meg. Az irodatisztek, miniszteri segédfogalmazók, irodai segédtiszték (X–XI. fizetési kategória) évi 500–1000 forint közti fizetésben részesültek, továbbá 150–350 forint lakbérben.⁹ Bár az adatszolgáltatást a könyvelési adatok alapján egy kiküldött bizottság is ellenőrizte, némi kétkedésre ad okot, hogy – ahogy azt később bemutatom majd – a budapesti gyógyszerárak adásvételi

⁹ 1893. évi IV. törvénycikk az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról, és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről.

értéke olyan magas volt, ami a fentieknél jóval nagyobb bevételekről árulkodik. Mivel a gyógyszerészek abban voltak érdekeltek, hogy ne nyíljon konkurens gyógyszertár, ezért igyekeztek a tényleges állapotokhoz képest alacsonyabb bevételt és jövedelmet kimutatni.

Tétel	1887	1888	1889	1890	1891
Gyógyanyag	4450	3342	3240	3490	3918
Személyzet	1860	1860	1860	1860	1860
Fűtés, világítás	530	520	543	565	570
Szakiratok, lapok, graemiális díj ¹⁰	280	245	200	207	256
Adó pótlékokkal	207	207	207	200	214
Házbér	1337	1337	1337	1337	1337
Befektetett tőke kamatja	822	822	822	822	822
Kiadás összesen	9489	8336	8213	8484	8980
Bevétel összesen	10 610	9235	9017	9420	10 001
Tiszta jövedelem	1121	898	804	936	1020

2. táblázat: A Szent Keresztély gyógyszertár bevételei és kiadásai 1887 és 1891 között (Ft)

Forrás: BFL IV.1409.b-9170-1893

A fenti – véleményem szerint persze a valóságot messze nem tükröző – kimutatások alapján nem meglepő, hogy a tiszti főorvos jelentésében nem javasolta Kamermayer Károly polgármesternek egy újabb gyógyszertár felállítását, mivel az alacsony bevételek miatt több gyógyszertárnak a „fennállása kérdésessé válhatnék”.

A főváros azonban a tiszti főorvos véleménye ellenére ismét támogatólag terjesztette fel a gyógyszerészek kérvényét a minisztériumba. Hieronymi Károly nem is habozott, rögtön három helyen, a Népszínház utcában, a Rákóczi téren, továbbá a József körúton is engedélyezte új gyógyszertár felállítását. Az alapítást jóváhagyó belügyminisztériumi rendelet a József körúti gyógyszertár esetében a lakosság létszámának gyarapodása mellett a forgalmi viszonyokra és a folyamatban lévő építkezésekre hivatkozott:

¹⁰ Graemiális, vagyis egyleti díj.

„[T]ekintetbe véve ezen kerület forgalmi és közlekedési viszonyait, valamint a meglevő gyógyszerárak elhelyezését is – helyrajzi szempontból és a most folyó építkezésekből kifolyólag szükségesnek találom, hogy a József körútnak a Baross utca szegletétől az Üllői útig terjedő részén szintén új gyógyszerár állíttassék fel.”

A jobb piaci pozícióért folytatott küzdelem nem csak a gyógyszerárak felállításakor jelentkezett. A szintén 1893-ban engedélyezett Rákóczi téri – később Szent Péterről elnevezett – gyógyszerár a forgalmi viszonyok figyelembevételével, a többi gyógyszerár működésének biztosítása érdekében nem a tér és a körút sarkára került, hanem a körúttól távolabbi, Német utcánál lévő sarokra. A tulajdonos, Ursits Dezső azonban a nagyobb forgalom reményében már a felállítást követő években igyekezett a minisztériumnál elérni, hogy a gyógyszerárt a körút sarkára helyezhesse át. Ez ellen az Apostol gyógyszerár akkori tulajdonosa, Raditz Róbert, valamint a Sándor téri (ma Gutenberg téri) gyógyszerár tulajdonosa, Hazslinszky Károly közös levélben tiltakozott.¹¹

Az alapítás körülményei

Lukács Andor gyógyszerész 1893-ban felállította és forgalomba helyezte Apostol nevű gyógyszerárát a csupán néhány éve álló, Pecz Samu által tervezett József körút 64. szám alatti bérházban. (1. kép)

Bár maga a patikanyitási engedély csak egy csekélynek mondható, 500 forintos eljárási illetékbe került, a patika felállítása jelentős beruházásnak számított, mert a bútorzat és a gyógyszerek beszerzése nagy anyagi terhet rótt a gyógyszerészekre. A szükséges tőke előteremtésének egyik gyakori módja volt, hogy a gyógyszerészek az engedély kiadásával egy időben házasságot kötöttek, és a hozományból fedezték a gyógyszerár felállításának költségeit. Ez a megoldás nemcsak a vőlegénynek, de a menyasszonynak és a családjának is előnyös lehetett, hiszen a patika által biztosítva volt az ifjú pár vagyona és jövedelme. A gyógyszerész éppen a patikajog, vagy ahogy akkor hívták az „önállóság” miatt vált jó partivá. Nem váratlan ezért, hogy Lukács Andor is éppen 1893-ban vette feleségül Hoffer Mariskát. A fennmaradt házassági szerződésük szerint Lukács Andor a patikát neje hozzájárulása nélkül nem

¹¹ BFL IV.1409.b-15782-1899.

Érdekeség, hogy a Szent Péter gyógyszerár mind a mai napig a Rákóczi tér Német utcai sarkán üzemel.

1. kép: Budapest, József krt. 64. a 2021-ben bezárt gyógyszerár portáljával
Forrás: a szerző saját felvétele

adhatta el, és nem terhelhette meg, ami szintén arra utal, hogy a menyasszony hozományát is befektették a gyógyszerárba.¹²

A gyógyszerárak tulajdonosainak magas társadalmi rangjáról és megbecsültségéről árulkodik, hogy sokaknak sikerült vagyonos családba házasodniuk. A gyógyszerár egyik későbbi tulajdonosa, Halápi Frigyes 1904-ban vette feleségül dr. Deutsch Ignác budapesti ügyvéd lányát, Deutsch Saroltát, aki nem kevesebb, mint 200 000 korona hozományt és 20 000 korona értékű kelengyét hozott magával.¹³

Lukács Andor az alapításkor a gyógyszerárát az *Apostolhoz* címezte. Ebben az időben rendkívül gyakori volt a vallásos jellegű névválasztás, hiszen csak Megváltó néven 215, Örangyal néven 135, Szentháromság néven 130, Isteni Gondviselés néven pedig 111 patika működött az országban. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy az Apostol elnevezést csak ez az egy gyógyszerár viselte.

A patika tulajdonosai

A gyógyszerár többször is gazdát cserélt a dualizmus korszakában. 1893 és 1894 között Lukács Andor, 1894 és 1902 között Raditz Róbert, 1902 és 1908 között Halápi Frigyes, 1908 és 1911 között Örkény Hugó, 1911 és 1916 között Elek Mihály, 1916-tól egészen 1944-ig pedig Czukor László volt a tulajdonos.

A gyógyszerár először tehát egy évvel az alapítást követően 1894-ben cserélt gazdát, amikor is Lukács értékesítette azt Raditz Róbertnek. A korai eladás nem feltétlenül arra utal, hogy a patika üzletileg rosszul ment volna, sokkal inkább az ellenkezőjére. Az engedélyezési eljárás egyik anomáliája volt, hogy a gyógyszerári jogosítványt ugyan ingyen ítélték oda, és a gyógyszerár elvben személyes üzleti jog volt, vagyis nem lehetett eladni, a törvények mégis lehetővé tették az „átruházást” a belügyminisztérium engedélyével. Az átruházáskor azonban már nemcsak az ingóságok (és esetlegesen az ingatlan) értékét kellett a vevőnek megfizetni, hanem a patika „üzleti jogát” is, melyet az éves forgalom két-háromszorosában határoztak meg. Vagyis a gyógyszerár üzleti jogát ingyen megkapta Lukács, majd továbbértékesítette azt egy év múlva. Nem véletlen, hogy a gyógyszerészek körében nagy felháborodást váltottak ki az ilyen üzletek. Több olyan eset is ismert, amikor valaki jó politikai kapcsolatait kihasználva több patikajogot is elnyert az évek alatt, majd jó pénzért túladott ezeken. Gyakran követelték ugyan maguk a gyógyszerészek a rendszer reformját, de mindenki számára elfogadha-

¹² BFL VII.173-a-1893-1981

¹³ BFL VII.217-a-1904-200

tó alternatíva nem létezett. A szabadpiaci megoldást maguk a gyógyszertárak tulajdonosai utasították el, de nem akartak lemondani a gyógyszertárak át ruházásának lehetőségéről sem, mert ezzel gúzsba kötötték volna magukat. A legjobb megoldás az engedélyezési eljárás objektív kritériumokhoz (például képzettséghez, a pályán töltött évek számához, a lakosságszámhoz stb.) kötése lehetett volna, de erre sosem került sor, mert ez a belügyminiszter döntési szabadságát korlátozta volna, így politikai támogatottságot szerezni ehhez reménytelennek tűnt. Több jel is arra utal, hogy Lukács esetében is állami koncessziókkal történő üzérkedésről lehetett szó. 1907-ben adták közre a Békésmegyei Közlönyben, hogy az állam által szintén koncessziószerűen osztogatott vasúti előmunkálati jogot Kunszentmárton és Pusztatenyő között Lukács Andor kapta meg.¹⁴ A beruházás elindítását azonban – a lap állítása szerint – azért halogatta Lukács, mert azok közé tartozott, akik „év-ről-évre várják azt a kínálkozó alkalmat, hogy »g'seft«-szerűen adjanak túl” az elnyert engedélyen.¹⁵

A gyógyszerári jogosítványok odaítélésének szempontjai nem voltak rögzítve, lényegében minden okleveles gyógyszerész ugyanolyan eséllyel pályázhatott. Maguk a gyógyszerészek is azt gondolták, hogy a döntésnél a pályázók politikai kapcsolatai nagyobb szerepet játszanak, mint szakmai érdemeik. A Népszínház utcai patikajogra – egyébként sikertelenül – pályázó Terstyánszky Béla gyógyszerész minisztériumnak írt folyamodványában keserűen állapította meg:

„[L]ehetetlennek tartja az igazsággal összeegyeztetni, hogy még neki, ki 34 év óta gyógyszerész s 25 év óta a fővárosban a legelőkelőbb gyógyszertárakban köztudomásúlag, becsatolt bizonyítványai tanúságaként is, a legkitűnőbb sikerrel működik, a főváros legkülönbözőbb pontjaira irányult, majdnem egy évtized alatt benyújtott 35 kérvényével jogot szerezni nem sikerült: addig 20 folyamodó, kik alulírottal képesítettségre és a működés időtartalmára nem versenyezhetnek s a fővárosban éppen nem, vagy csak igen rövid ideig működtek, személyes gyógyszerári jogot nyert. [...] az igazság szavával határozottan kijelentem, hogy a mellőzésemmel másoknak adott jogok adományozásánál nem az érdem jutalmaztatott, hanem a nálam hiányzott hathatós támogatók befolyása emelkedett érvényre”.

Terstyánszky ki is emelt egy konkrét esetet, amikor egy pályatársa az állami engedélyekkel üzérkedett.

¹⁴ Lukács az Apostol eladását követően egyébként Kunszentmártonban telepedett le.

¹⁵ A pusztatenyő-kunszentmártoni vasút. *Békésmegyei Közlöny*, 1907. március 10., 5.

„Míg a Ferencz-József rakparton gyakorlandó jogra irányzott kérelmem eredménytelen maradt: egy később folyamodó ott kapott gyógyszerári jogot; csak mellékesen jegyezvén meg, hogy ezen szerencsés halandó a vidéken gyógyszerárral bírt, s utóbb a Ferencz-József rakpartit is eladta, s most mint tőkepénzes neveti a világot.”¹⁶

A gyógyszerárak engedélyezése körüli korrupciós esetek ugyan közszájon forogtak, és a kormányzat is tudott ezekről a megvesztegetési kísérletekről, mégis tagadta, hogy ezzel célt lehetne érni.¹⁷ Szapáry Gyula 1890-ben kelt leiratában meg is fogalmazta:

„[A]z új gyógyszerárak engedélyezése körül sok visszásságot mutat fel a mindennapi tapasztalás, melyek rendesen a folyamodók azon nézetéből származnak, hogy pártfogás nélkül célt nem érhetnek [...] a belügyminisztériumban nem lesznek semminemű közbenjáró pártfogásra tekintettel, sőt a folyamodó a protekció felhasználásával csak árthat ügyének [...] Mondottak állnak azon gyógyszerészekre is, kik másvalaki által kért új gyógyszerár engedélyezése esetében, saját gyógyszerárak fennállását veszélyeztetve vélik és mindennemű befolyással iparkodnak az új engedélyezést megghiúsítani.”¹⁸

Jakabffy Imre belügyminisztériumi államtitkár fia, Jakabffy Elemér így emlékszik vissza apja gyógyszerári jogokkal kapcsolatos hozzáállására:

„A patikajogok osztogatására Jakabffy nem vállalkozott, hanem időnként Khuen-Héderváry elé terjesztette a kérelmeket az összes protegáló levelekkel, és ekkor – mint mondotta – az undor egy nemével nyúltak közösen az ügyekhez, mert az emberi kapzsiság és a protekció sehol sem jelentkezett szemérmetlenebbül, mint a patikák kérésénél.”¹⁹

A gyógyszerárakat 1902 és 1908 között vezető Halápi Frigyesről is keringtek korrupciós hírek. 1913-ban robbant a hír, hogy több gyógyszerész is befizetett a Nemzeti Munkapárt kasszájába 80 000 koronát, cserébe pedig egy fővárosi gyógyszerári jogosítványt szerettek volna szerezni. A kormányfő ekkor az a Lukács László volt, akit Déry Zoltán képviselő „Európa legnagyobb panamistájának” nevezett. Halápi is a vesztegetéssel meggyanúsított

¹⁶ BFL IV.1409.b-16009-1893

¹⁷ Magos 2014.

¹⁸ Vegyesek. *Gyógyszerési Hetilap*, 1890. május 12.

¹⁹ RAK KT Jakabffy VI. (L. Balogh Béni gyűjtése. Köszönöm Kulcsár Beátának, hogy felhívta rá a figyelmemet.)

gyógyszerészek között volt.²⁰ Annyi tényalapja mindenesetre van a történetnek, hogy Halápi az 1910-es években többször is kísérletet tett gyógyszerári jogosítvány elnyerésére.²¹

Halápi egyébként rendkívül heves vérmérsékletű ember lehetett, több esetben is beperelték bántalmazás miatt. 1909-ben Neumann Rafael ügyvéd jelentette fel Halápit, mert tetteleg bántalmazta. Az ügy előzménye az volt, hogy Neumann egy cég képviselőjében pert indított Halápi ellen, és meg is nyerte azt. A gyógyszerész egy arcon ütéssel vett elégtételt.²² 1915-ben Szeles Adorján állami hivatalnokot fenyegette meg Halápi a nyílt utcán az alábbi szavakkal: „megbotozlak, agyonverlek te csirkefogó, te gazember”. Halápi haragját az váltotta ki, hogy Szeles feljelentette Halápit a kötelező katonai szolgálatot nem teljesítése miatt, ezért Halápit a katonai hatóság elé idézték.²³ 1920-ban Halápi Hegyi Árpád ügyvédet, volt országgyűlési képviselőt bántalmazta tetteleg, mivel tudomására jutott, hogy Hegyi „gyanús, kommunista alaknak” nevezte őt. A párbajban végül senki nem sérült meg.²⁴

A patika értéke

Az 1894. évi adásvételi szerződést ez idáig nem találtam meg, így a patika ekkori értékéről nem tudunk semmit. Fennmaradt viszont az 1902. évi 174 000 korona értékű szerződés, melyben Raditz Róbert és Halápi Frigyes között cserélt gazdát a gyógyszerár.²⁵ Szintén fennmaradt az az 1907. évi adásvételi opcióval terhelt bérleti szerződés is, melyet Halápi Frigyes kötött Örkény Hugóval. A szerződés értelmében Örkény évi 10 000 koronáért kibérli a gyógyszerárt, és további 220 000 korona ellenében megvásárolhatja a gyógyszerári jogosítványt és az ingóságokat.²⁶ Az adásvétel egy évvel később meg is valósult.²⁷ A patika mint vagyontárgy értékének nagyságrendjét érzékeltetve a fenti, 220 000 koronás összeg egy 30 éves tapasztalattal rendelkező, évi

²⁰ A pártkassza 320 000 koronája. Patikavásár Budán. *Népszava*, 1913. május 1., 4.

²¹ *Fővárosi Közlöny*, 1912. december 6., 3824; *Fővárosi Közlöny*, 1915. július 16., 1367; *Budapest fővárosi törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei*, 1912. december 11., 680; *Budapest fővárosi törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei*, 1915. július 21., 275.

²² Négyszáznyolcvan korona egy pofonért. *Népszava*, 1909. január 13., 11; Az inzultált ügyvéd. *Budapesti Hírlap*, 1908. december 16., 17.

²³ Ezer korona becsületsértésért. *Pesti Hírlap*, 1915. október 28., 16.

²⁴ *Budapesti Hírlap*, 1920. január 23., 7; Szöllősy 2010: 145.

²⁵ BFL VII.176-a-1902-1342

²⁶ BFL VII.204-a-1907-1019

²⁷ BFL VII.204-a-1908-0128

2400–2600 koronát (valamint 200–600 korona lakbért) kereső állami elemi népiskolai tanító 68–85 évi bérét jelentette.²⁸

Ha most visszatekintünk a gyógyszerésztárak bevételeit közlő 1887 és 1891 közötti kimutatásra, mely szerint a patika nagyságrendileg 10%-os haszonkulccsal működött, meg tudjuk ítélni, mennyire irreális volt az, amit a kimutatás tartalmazott. Mivel a patika éves forgalmának két-háromszoros árán árulták a gyógyszerész-tárat, mindez 20–30 évi megtérülési időt jelentett volna. Sokkal reálisabbak azok a becslések, melyek 35%-os haszonkulccsal kalkulálnak, így a megtérülés 5–10 év lehetett.²⁹

Halápi Frigyes idején a gyógyszerész-tár vagyonértéke 50 000 koronával nőtt, ami tetemes növekmény. A következő tulajdonos Örkény Hugó már korántsem sáfárkodott ilyen jól a patikával. Fia, Örkény István szerint apját gyakran gyötörték anyagi gondok. Visszaemlékezésében ekképp nyilatkozott róla:

„Apám afféle Mikszáth- vagy Krúdy-hósként élt. A patika tabu és szentség volt a családban, ő maga azonban gavallér volt. Három patikát mulatott el. A Szent Hermina patikát a Hermina úton, a Szent Kristóf patikát a Kígyó utcában és a Török patikát a Király utcában. Apám nem ivott, és nem voltak nőügyei. Azt hiszem, hogy ő inkább gavallér szeretett lenni. Fizetni szeretett. Mindezt csak hallomásból tudom, a családi legendáriumból.”³⁰

Mindez nem csak holmi családi legenda lehetett.³¹ Erre utal az az 1911-ből származó kötelezvény is, melyben az Apostol patika új tulajdonosai, Elek Mihály és Nagy Samu a gyógyszerész-tár megvásárlásakor rájuk „háramlott” 130 000 koronás tartozást átvállalták Örkény Hugótól.³² Talán éppen anyagi nehézségei miatti keveredett Örkény Hugó egy nagyon kétes ügybe is. 1909-ben egy orvos és több gyógyszerész ellen is felmerült a gyanú, hogy fiktív recepteket állítottak ki munkások részére, melyeket aztán benyújtottak elszámolásra a munkásbiztosító pénztár részére, így károsítva meg azt. Szöllősi Sándor, az Apostol patika egykori vezetője is gyanúsított lett, aki viszont az előző vezetőre és tulajdonosra, Örkény Hugóra tett terhelő vallomást. Állítása szerint, amikor átvette a gyógyszerész-tár vezetését, akkor már működött

²⁸ 1907. évi XXVI. törvénycikk az állami elemi népiskolai tanítók illetményeinek szabályozásáról és az állami népiskolák helyi felügyeletéről.

²⁹ Kempler 1984: 54.

³⁰ Örkény 2000: 8–9.

³¹ Örkény Hugóról a *Színházi Élet* 1936. évi száma is úgy emlékszik meg, mint akitől mindig jelentős borralalót remélhettek a felszolgálók (Búcsú a borralalótól. *Színházi Élet*, 1936. június 7–13., 42–43).

³² BFL VII.176-a-1911-737

a „receptgyár”. Az ügy végén Glück Rezsőt egy évi Braun Lajost hét hónapi, Falk Rikárdot nyolc hónapi börtönre ítélték, de Szöllösi Sándort és Örkény Hugót felmentették.³³

A gyógyszerár saját márkás termékei

A századfordulón, vagyis az Apostol megalapításakor még nem volt hazánkban számottevő gyógyszeripar. Az első, hosszabb távon is fennmaradni képes vállalkozásokat, nevezetesen a Chinoint, a Richtert, vagy éppen Dr. Egger Leó és Egger Izidor cégét, mind későbbi alapították, mint az Apostol patikát.

A gyári készítmények elterjedése, a teljes gyógyszerészetet átható forradalmi változás tehát még éppen csak kibontakozóban volt. A patikák kínálatát így alapvetően kétféle készítményből állt: a gyógyszerkönyv által meghatározott orvosságokból (úgynevezett magisztrális készítményekből), valamint a patikák saját márkás termékeiből, amelyeket a gyári készítményekkel együtt összefoglaló néven gyógyszerkülönlegességeknek hívtak. Ez utóbbiak részben gyógyszerek, részben egyéb gyógyhatású szerek, kozmetikumok, étrendkiegészítők, vegyszerek voltak. Azért is érdemelnek figyelmet, hiszen a gyógyszerárak laboratóriumai, ahol ezeket a saját márkás termékeket előállították, nem egy esetben a későbbi gyógyszergyár közvetlen előzményét jelentették. Richter Gedeon első készítményeit az Üllői úti Sas patika laboratóriumában készítette el.

Az Apostol patika esetében is számos saját márkás termékkel találkozhatunk. Érdekeségük, hogy nem az azt feltaláló gyógyszerészek szellemi termékeinek számítottak, hanem a gyógyszeráraké, így a patika eladásakor ezek mint szellemi javak átszálltak az új tulajdonosra. Ennek az állt a háttérében, hogy a gyógyszerekre szabadalmi oltalmat nem lehetett ugyan kérni, de semmi nem tiltotta a védjegyoltalmat. A védjegyekről szóló 1890. évi II. törvény cikk úgy rendelkezett, hogy „a védjegy azon vállalathoz tartozik, melynek védelmére szolgál, ugyanazzal megszűnik és birtokváltás esetében az új birtokosra átszáll”. Vagyis a védjegy és a patika elválaszthatatlanok voltak.

Az Apostol gyógyszerár egyik leghíresebb terméke az 1898-tól egészen 1947-ig forgalmazott Mirtus krém volt. A kozmetikai termék védjegyét még Raditz Róbert jegyezte be, aki egyben a feltaláló is lehetett. (2–4. kép)

³³ A munkáspénztár csalói. *Népszava*, 1910. október 12., 9; A koholt receptek. *Budapesti Hírlap*, 1912. május 30., 16; Koholt receptek. *Budapesti Hírlap*, 1914. március 27., 14.

2. kép: A „Mirtus-Creme” védjegy bejegyzése 1898-ból
 Forrás: Központi Értesítő, 1898. szeptember 22., 1366.

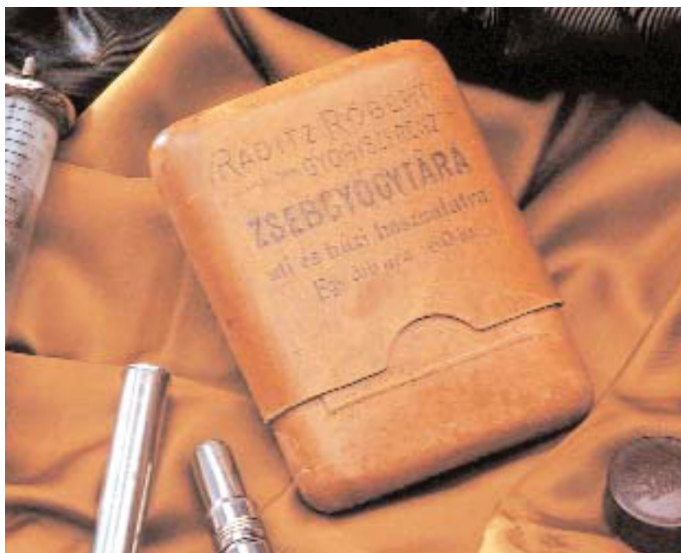
3. kép „Mirtus-Creme” reklám 1902-ből
 Forrás: Kakas Márton, 1902. április 27., 13.

4. kép: A Mirtus púder doboza
 Forrás: a Képes gyógyszerészet Facebook-oldala, Révész Miklós felvétele

Szintén Raditz Róbert nevéhez köthető a Cascaradin nevű hashajtó szer, mely a Mirtus krém fenti reklámjában is feltűnik. Hírlapi hirdetéseivel 1896 és 1910 közötti időszakban találkozhatunk, tehát a Raditzot követő gyógyszerészek szintén megvásárolták az értékesítési jogot a gyógyszerházzal együtt. A szer népszerűségére utal, hogy német, román és szlovén nyelvű hirdetésekkel is találkozhatunk.

Raditz valóban sokoldalú feltaláló volt, számos újítás, innováció köthető a nevéhez. A millenniumi kiállításra is egy különleges megoldással, az úgynevezett zsebgyógytárral jelent meg. (5. kép) Az ekkor még ritkának számító tablettafomátum lehetővé tette, hogy a kis méretű dobozkában 18 féle gyógyszert lehessen tárolni.³⁴

5. kép: Raditz-féle zsebgyógytár (Basa János és Kerényi János felvétele)

Forrás: Gyógyszerészettörténet 2005. 3. (2.) 31.

Számos más saját márkás termék is öröklődött a gyógyszerészek között. Halápi Frigyes nevéhez köthető a mozgásszervi panaszok kezelésére ajánlott Restaurátor vagy Gaultheria-kenőcs, illetve a Hársfamézsörp, melyet egyesesen a tüdőbaj elleni gyógyszerként árusított.

Korszakunkban, amit nevezhetünk a reklámok hőskorának is, nem volt ismertelen fogalom – a mai szóval élve – a szponzorált tartalom. A patika akkori tulajdonosának, Örkény Hugónak egy „orosz szépség” írt hálálkodó levelet, mert elmondása szerint kozmetikumainak köszönheti „arcának, kezeinek finomságát, feltűnő bájos fehérségét, hajának tömörségét és fényét”.³⁵

³⁴ Dörnyei–Bayer 1997: 40.

³⁵ Egyveleg. *Vasárnapi Újság*, 1909. november 7., 944.

VIGYÁZZON!

Ez a figyelmeztetés mindazoknak szól, akik egy kis jelentéktelennek látszó meghűléssel, köhögéssel nem szoktak törődni. Egy kis meghűlés, influenza, egy kis köhögés elég ahhoz, hogy az ember életét veszedelem fenyegetse, a bacillus utat talál tüdejébe, és mire a kis bajból nagy baj lett, akár egy kis vagyon is eluszik a gyógyulás utáni hajszában. A **tüdőbaj**, ez a veszedelmes emberirtó, ott leselkedik a **köhécselés** mögött, van tehát elég ok arra, hogy mindenki, aki

köhög,
melle fáj,
elnyálkásodott,
étvágytalan,
éjjel izzad,
gyenge,
bágyadt,

azonnal vegye használatba az aranyéremmel kitüntetett **ÖRKÉNY-FÉLE**

HÁRSFAMÉZ-SZÖRPÖT,

mely a köhögést csillapítja, a vérköpést megszünteti, kitűnően oldja a nyálkát, megszünteti a kellemetlen gyengítő éjjeli izzadást és javítja az étvágyat. Aki nehezen lélegzik, okvetlen használja, mert hatás valóban felülmúlja a várakozást. Aki testsúlyában fogyást észlel, ami gyakran előjele a **tüdőbaj**nak, saját érdekében használjon **Örkény-féle hársfaméz-szörpöt**, mely már az első üveg elhasználása után javulást eredményez, a beteg álmai újra megjönnek, az éjjeli köhögés és izzadás megszűnik, a testsúly emelkedik, mert a beteg jó étvágyat kap. — Egy mintáüveg ára 3 korona, nagy üveg 5 korona és 3 üveg bérmentve 15 korona. Utánvétellel küldi csakis a készítő:

Örkény „**APOSTOL**” gyógyszer-tára, Budapest, József-körút 64. Központ 9. szám.

Rosszul van?

Persze hogy a gyomorral van baja, nem tud émszteni, nem esoda, ha rosszul néz ki, feje fáj, étvágytalan, puffadt, szédül, savanyu felbőgöscse van, görcs kinozza. Így van az, ha nincs rendesen széke, ebből keletkezik aztán az aranyér is. Ha bármilyen gyomorhántalomban szenved, azonnal használja az **Örkény-féle hashajtó**

Cascaradin-tablettákat,

melyek biztos és kellemes hatásuknál fogva a legkedveltebbek. Próbadozoz 60 fillér. Egy fél doboz 1 kor. 20 fill., egész doboz 2 korona 40 fillér.

Csuz és köszvény,

rheumatikus bántalmak, hát- és derékfájás, hasogatás, nyílalás, szurás, szagatás, láb- és izomfájdalmak és minden légvontattól és meghűléstől eredő hasonló baj ellen a legbiztosabb és legegyszerűbb szer az **Örkény-féle**

Gaultheria-kenőcs.

Egy tubus ára 1 kor. 60 fillér, 3 tubus utánvétellel bérmentve 5 kor. Rendelések pontosan így címzendők:

Örkény „**APOSTOL**” gyógyszer-tára, Budapest, József-körút 64. Központ 9. szám.

Aki valóban jó, valódi, kipróbált sósborszeszt akar használni, rendeljen itt 3 próbáüveg valódi Apostol-sósborszeszt 1 koronáért 20 fillérért.

6. kép: Az Apostol gyógyszer-tár hirdetései 1910-ből
Forrás: Népszava naptára 1910. Budapest, 1909., 146.

Aranykor (1916–1938)

A patikát 1916-ban vásárolta meg Czukor László, aki egészen a gyógyszerész 1944-ben elrendelt kisajátításáig tulajdonos maradt. Czukor visszafogott életet élt, elkerülték a sajtóbotrányok. Vagyonos családba házasodott, neje, Lichtenstein Ilona 110 000 korona értékű hozománnyal rendelkezett.³⁶ A kiváló vagyoni helyzetre, gyarapodásra utal, hogy feleségével 1926-ban 900 000 koronáért megvásárolták a gyógyszerésznek is helyt adó József körút 64. szám alatti bérházat.³⁷ Czukor számos gazdasági pozíciót is betöltött. Igazgatósági tagja volt az Általános Nyomda, Könyv- és Lapkiadó Részvénytársaságnak, a Neues Politisches Volksblatt Részvénytársaságnak, felügyelőbizottsági tagja a Dr. Pajor Vízigyógyászati és Szanatórium Részvénytársaságnak.

Szintén fontos szerepe volt a Certa Laboratórium 1924. évi megalapításában, mely révén számos neves gyógyszerésznek üzlettársa lett, többek között Löcherer Tamásnak, az Magyarországi Gyógyszerész Egyesület későbbi alelnökének vagy Dr. Nagy Bélának, a Budapesti Gyógyszerész Testület későbbi elnökének. A Certa Laboratóriumnak, mely elsősorban injekciók gyártásával foglalkozott egy időben az Apostol gyógyszerész adott helyet.³⁸ Czukor egyébként maga is aktív szerepet vállalt a szakmai közéletben, hiszen az 1930-as években a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület ellenőre és választmányi tagja volt. A második zsidótörvény elfogadását követően mondott le ebbéli tisztségeiről. Czukor vagyonosságára és polgári életmódjára utal, hogy már 1938-ban gépjárműve volt, amit onnan tudhatunk, hogy sofőrjének egyik 16 éves ismerőse halálra gázolta Istenes János többszörös bajnok országúti kerékpárost.³⁹

Czukor az Apostol gyógyszerészbe is jelentős tőkét investált. 1930-ban, a közel négy évtizede megnyitott üzletet jelentősen átépítette, modernizálta. (7. kép) A tervezést egy neves építészre, az Átrium házat is jegyző Kozma Lajosra (1884–1948) bízta. A gyógyszerész mind kívül, mind belül letisztult, új formát nyert.⁴⁰ A portált ekképpen méltatták a *Tér és forma* című folyóiratban:

„Primitívebb és éppen ezért még fokozottabb vonzó erőt gyakorol az emberre a fény. A portál fényjátékának tudatos rendezése talán a tervező leigazgatóbban érdekes feladata. A fénnel való ügyes operálás adja meg neki azonban azt a további lehetőséget is, hogy a portált mintegy elszigetelje környezetétől és egyedülvaló kihangsúlyozott hatását érvényre juttassa.

³⁶ BFL VIII.176-a-1915-1011

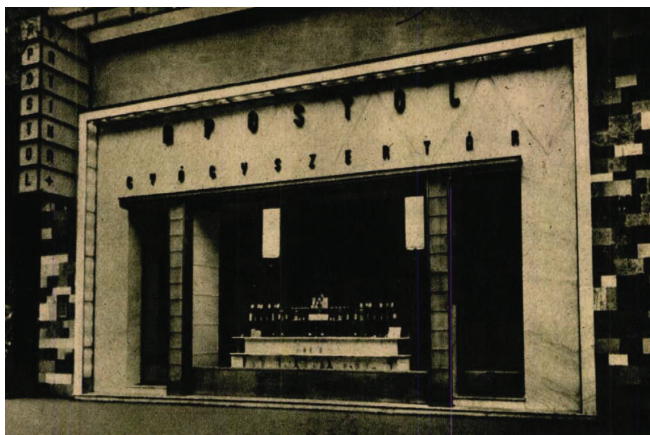
³⁷ *Fővárosi Közlöny*, 1926. május 21., 1206.

³⁸ Hegedűs 2016.

³⁹ Halálra gázolta egy autó Istenes János kerékpár-bajnokot. *Pesti Napló*, 1938. szeptember 8., 10.

⁴⁰ A portálról készült grafikát lásd: Kende 1933: 140.

Ami jobbra, balra, vagy felette van, mind homályban marad a ragyogó nagy síkok koncentrált fénye mellett. Átvilágított nagy felületek, vagy a párkányok aljáról lefelé vetített fénycsóvák; dematerializált pillérek, melyek így fényben feloldva a kirakatnyílást valószínűtlen fesztávokra nagyítják.⁴¹

7. kép: Az Apostol patika az 1930. évi modernizálást követően
Forrás: Színházi Élet, 1930. június 15–21., 107.

⁴¹ Szirmai 1930: 105.

A gyógyszerár árjásítása és a Czukor család elhurcolása (1939–1944)

A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. törvénycikk (az úgynevezett második zsidótörvény) értelmében a gyógyszerári jogosítványokat a zsidónak minősített személyektől meg kellett vonni 1943 és 1947 között. 1944 áprilisában azonban a Sztójay kormány a gyógyszerári jogosítványok azonnali, kárpótlás nélküli megvonásáról határozott.⁴² Czukor László a rendeletnek megfelelően bejelentette, hogy a zsidótörvények hatálya alá esik.⁴³ Az Apostol gyógyszerterát, további 44 budapesti gyógyszerterárral együtt még ebben a hónapban kisajátították.⁴⁴

A Czukor család története ezután tragikus fordulatot vett. Az idős gyógyszerészt, feleségét és gyermekét, Ágnest 1944. június 5-én egy Csomós Sándor nevű detektív elhurcolta a lakásából ismeretlen helyre.⁴⁵ A családot 1944. július 8-án deportálták, vélhetően Auschwitzba kerültek. Egyedül fia, Czukor János élte túl a holokausztot.⁴⁶ A gyógyszerár alkalmazottai közül Ungerleider Sándort és Vámos Gyulát szintén deportálták.⁴⁷

A gyógyszerár 1944–1947 között

Úgy tűnik, hogy az árjásítást követően a patikát Czukor László igyekezett alkalmazottjára, Szuh Gézánné Gerhardt Ilonára bízni mint strómanra.⁴⁸ A gyógyszerterát azonban 1944 augusztusában Belenta László kapta meg, akiről meglehetősen sok információval rendelkezünk. Egyfelől saját önéletrajzából, melyet 1944-ben nyújtott be a Belügyminisztériumba, hogy zsidóktól megvont gyógyszerterát igényeljen magának.⁴⁹ Önéletrajza szerint az 1899-ben született Belenta nemcsak első világháborús veterán volt, de számos kitüntetés birtokosa is. Az első világháborúban Károly csapatkeresztet és Sebesültek Érmét szerzett, majd – saját vallomása szerint – a „forradalom, és a kommunizmus valamint az oláh megszállás alatt magyar hazafihoz méltó magatartásért” Nemzetvédelmi keresztet is kapott. Belenta azonban a második világháborúban is részt vállalt. A levél írásakor századosi rangban

⁴² 1370/1944. M. E. számú rendelet

⁴³ MNL OL K150-XIII-6-255157-1944

⁴⁴ *Gyógyszerészi Szemle*, 1944. április 22., 161–164.

⁴⁵ BFL XXV-2-b-7065-1947

⁴⁶ A Czukor család holtak nyilvánítása: *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. (32.) 3.

⁴⁷ BFL XXV-2-b-7065-1947

⁴⁸ BFL XVII.1627. 1946. november 8-i jegyzőkönyv

⁴⁹ MNL OL K150-XIII-6-254419-1944

szolgált, és Tűzkereszt kitüntetéssel, valamint két parancsnoki dicsérrel rendelkezett. Belenta, katonai érdemei mellett felhívta a döntéshozók figyelmét arra is, hogy 45 éves kora ellenére gyógyszerészi jogosítvánnyal sohasem rendelkezett.

Belenta gyógyszerészi működéséről az ellene 1945 után, távollétében lefolytatott büntetőügyből is sok minden tudható. A tanúk szerint Belenta mindig „nyilas érzelmű” volt, folyamatosan századosi egyenruhát viselt, belépett a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség halálfejes légiójába, melynek nemcsak tagja volt, hanem a légió „gyógyszerészi ügyosztályát” is vezette.⁵⁰ Sőt, az elhangzott vádak szerint olyan kijelentést is tett, hogy a Sztójay kormány idején csak az kap gyógyszerészi jogosítványt, aki belép a légióba.⁵¹ Belenta azonban nem sokáig élvezhette az 1944 augusztusában átvett gyógyszerészeti hasznát. Szeptemberben – a büntetőügyében elhangzott vádak szerint – a gyógyszerészeti árukészletének egy részét másokkal együttműködve elszállította. A leltár mellett átvett zsidó javaknak ily módon történő eltulajdonítását 1947-ben indult büntetőügyében vagyron elleni bűncselekménynek minősítették. A háborús viszonyok között a gyógyszereknek rendkívül nagy jelentőségük volt katonai szempontból, emiatt a németek és szövetségeseik igyekeztek a szovjet seregek előrenyomulása miatt a gyógyszerkészletet is nyugatra szállítani.⁵² Novemberben, a front közeledtével Belenta az egész gyógyszerészetét hátrahagyva elmenekült, és ismeretlen helyre, vélhetően nyugatra távozott.

A gyógyszerészeti Czukor deportálását követően az állandósuló fosztogatások célpontjává vált. A Belenta elleni büntetőügy során a volt alkalmazottak, hatósági kezelők, sőt a bérházban élő, Czukorral jó barátságban lévő orvos is kölcsönösen lopással gyanúsították meg egymást. Belenta emigrálását követően 1944 novembere és 1945 februárja között hatósági kezelőként Lukács Bélát nevezték ki a gyógyszerészeti élére. 1945 januárjában a bombatámadások idején a gyógyszerészeti megsérült, az ablakok teljesen betörték, ami kedvezett a lakossági fosztogatóknak. A szovjet seregek bevonulását követően újabb fosztogatás vette kezdetét ezúttal a „csőcselék és orosz egyenruhában lévő egység” részéről.⁵³

1945 februárjában szinte üresen vette át a gyógyszerészetét Fendrich Arnold mint hatósági kezelő, aki már 1944 előtt is alkalmazottként dolgozott a Czukor családnál. Fendrich az USA-ban feladott hírlapi hirdetésekkel igyekezett kapcsolatba lépni Czukor László egyetlen élő rokonával, fiával: „Czukor Já-

⁵⁰ BFL XXV-2-b-7065-1947

⁵¹ BFL XVII.1627. A bizottság működésére vonatkozó iratok.

⁵² A Szálasi-kormány által kinevezett gyógyszerészetügyi kormánybiztos helyettese, Lőrinczy Lajos 1944 végén elrendelte az ostromlott főváros gyógyszerészetének kiürítését, és a gyógyszerkészletek nyugatra történő elszállítását (BFL XXV.1.a-1834-1947).

⁵³ BFL XXV-2-b-7065-1947

nos, New York. Szülők, Teri Németországban deportálva vannak. Hír nincs róluk. Kerestessd. Patikát én vezetem. Adj hírt magadról. Fendrich.”⁵⁴ Miután Czukor János hazatért, 1947-ben kezdeményezte a gyógyszerértár visszavételét, amit Molnár Erik népijóléti miniszter engedélyezett neki.⁵⁵ Még ugyanebben az évben a patika üzleti jogát Fendrich Arnold meg kívánta venni.⁵⁶ Nem tudjuk, hogy Czukor Jánosnak mi lett a sorsa, talán visszatért az Egyesült Államokba. Annyi bizonyosan tudható, hogy már a gyógyszerértárok 1950. évi államosítása előtt állami kezelésbe került az Apostol patika, ami arra utal, hogy nem volt tulajdonosa.⁵⁷

Mivel a gyógyszerértárok egykori tulajdonosait a kommunista propaganda osztályidegeneknek, kizsákmányolóknak tartotta, a hatóságok sok helyen az egykori alkalmazottakat vagy a frissen végzett gyógyszerészeket nevezték ki a patikák élére. Az Apostol vezetését a négy hónapos gyógyszerértári gyakorlatú rendelkező, mindössze 24 éves Ferencz Annára bízta, aki egészen 1982-ig vezette azt. Az államosítást követően a patikák korábbi, a „klerikális” és „reakciós” múltja emlékeztető elnevezéseit is megváltoztatták. A korszakban elterjedt szokás szerint az gyógyszerértárok is számozást kaptak, az Apostol a 805. számot kapta. Az 1980-as években liberalizálódott valamelyest a névadási rendszer. Ennek köszönhetően kapta meg a „Józsefvárosi” gyógyszerértár elnevezést.

A patikában található védett bútort 1973-ban került az Apostol gyógyszerértárba az egykori óbudai Magyar Korona patikából, melyet ekkor számoltak fel. A bútort egyébként a rajta található felirat tanúsága szerint idősebb volt az Apostol gyógyszerértárnál is, hiszen tíz évvel korábban, 1883-ban készült:

„Ezen állványt Zakár Antal asztalos mester két legénye: Kádár János és Szokolay Andrással készítte, 1883-ban Kisvárdán /Szabolcs/ városából jöttek fel ezen munkát elvégezni, mely után Budapesten telepedtek meg. Szeptember 30-dika 1883. Zboray Béla gyógyszerész mint készítette.”

1975-ben a Művelődésügyi Minisztérium – a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum javaslatára – védetté nyilvánította a bútort. (8. kép)

⁵⁴ Üzenetek Magyarországból. *Magyar Jövő (Hungarian Daily Journal)*, 1945. szeptember 12., 4.

⁵⁵ BFL IV.1409.c-x-175266/1947; BFL IV.1409.c-x-176406/1947.

⁵⁶ MNL OL M-KS-283-21-121.

⁵⁷ *Fővárosi Közlöny*, 1949. január 15.

8. kép: Az Apostol gyógyszerészár egykori, védetté nyilvánított bútorzata
Forrás: <https://www.gyogyszeresztortenet.hu/galleries/budapest-100-jozsefvarosi-apostol-gyogyszerar/> (Utolsó letöltés: 2021. július 29.)

Források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

IV.1409.b – Budapest Székesfőváros Polgármesterének iratai – Elnöki és elnöki ügyosztályi iratok.

IV.1409.c – Budapest Székesfőváros Polgármesterének iratai – Polgármesteri Ügyosztályok Központi Irrattára.

VII.173 – Gászner Béla közjegyző iratai (1875–1919)

VII.176 – Stamberger Ferenc közjegyző iratai (1896–1935)

VII.204 – Szabó Albert közjegyző iratai (1902–1924)

VII.217 – Kiss József közjegyző iratai (1900–1939)

XVII.1627 – Budapesti 269/b., 596. sz. Igazolóbizottság (Gyógyszerész Szakma - Budapesti Gyógyszerész Testület, Budapesti Gyógyárunagykereskedők és Gyógyszergyártók Ipartestülete, Magyar Gyógynövény Kereskedők és Beváltók Szabad Szervezete) iratai (1945–1947)

XXV.1 – Budapesti Népbíróság iratai (1945–1949)

XXV-2 – Budapesti Népjegyesség iratai (1945–1949)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

K 150 – Belügyminisztérium – Általános iratok (1867–1944)

M-KS-283-21 – Az 1945 utáni munkáspártok iratai – A Szociáldemokrata Párt iratai – Értelmiségi Titkárság (1944–1948)

Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Manuscrise [Román Akadémiai Könyvtár, Kézirattár, Bukarest] (RAK KT)

Jakabffy, fam. A. 1037. *Adatok családunk történetéhez. VI. rész. Jakabffy Imre.* Összeállította: Jakabffy Elemér

- Schédy Sándor (szerk.): *Gyógyszerészek naptára 1868. évre*. Pest.
- Vondrasek J. József (szerk.): *Gyógyszerészi zsebnaptár az 1894. évre*. Budapest.
- Kende Ferenc 1933: A kereskedelem és ipar építészetéről II. kötet. *Tér és forma* 6. (3–4.) 137–151.
- Szirmai József 1930: Az üzleti portálok és a városkép. *Tér és forma* (3.) 2. 102–106.

- Békésmegyei Közlöny*, 1907
- Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei*, 1912–1915
- Budapesti Hírlap*, 1908–1920
- Fővárosi Közlöny*, 1912–1949
- Gyógyszerésztörténet*, 2005
- Gyógyszerészi Hetilap*, 1890–1894
- Gyógyszerészi Szemle*, 1944
- Központi Értesítő*, 1898
- Magyar Jövő (Hungarian Daily Journal)*, 1945
- Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947
- Népszava*, 1909–1913
- Pesti Hírlap*, 1915
- Pesti Napló*, 1938
- Színházi Élet*, 1930–1936
- Tér és forma*, 1930–1933
- Vasárnapi Újság*, 1909

Hivatkozott irodalom

- Dörnyei Sándor – Bayer István 1997: A gyógyszerészet az ezredévi kiállításon. *Gyógyszerészet* (41.) 1. 38–42.
- Hegedűs Lajos 2016: A Certa Laboratórium története. *Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság* <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/wp-content/uploads/2013/09/A-Certa-Laborat%C3%B3rium-t%C3%B6rt%C3%A9nete.pdf> (Utolsó letöltés: 2021. július 29.)
- Kempler, Kurt 1984: *A magyarországi gyógyszerészet a századfordulón (1888–1914)*. Budapest.
- Magos Gergely 2014: Patika panama. A korrupció mint gazdasági cserekapcsolat. In Halmos Károly – Klement Judit – Kiss Zsuzsanna (szerk.): *Piacok a társadalomban és a történelemben. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2012. évi debreceni konferenciájának kötete*. Budapest, 480–492.
- Örkény István 2000: *Párbeszéd a Groteszkről*. Budapest.
- Szóllósy Ferenc 2010: Visszapillantó tükör. Bizalmas jegyzetek a régi Kaposváriakról és Somogyiakról. In Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*. 40. kötet. Kaposvár, 79–172.